

جغرافیا و روابط انسانی، بهار ۱۳۹۸، دوره ۱، شماره ۴

کشاورزی اجتماع پشتیبان (CSA) استراتژی نیل به پایداری تولید

بهمن خسروی پور^۱، خدیجه سلیمانی هارونی^۲، فاطمه کاظمی^۳

۱-استاد و عضو هیات علمی گروه ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی خوزستان

۲-دانش آموخته کارشناسی ارشد ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی خوزستان

۳-دانشجوی دکترای آموزش کشاورزی دانشگاه تهران

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۰۱/۳۱

تاریخ بازنگری: ۱۳۹۷/۱۲/۲۸

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۱۲/۲۰

چکیده

افزایش شناخت نسبت به اثرات منفی بازسازی اقتصادی بر رفاه اجتماعی و محیط زیست در سطح جهانی، نگرانی نسبت به خطرات زیست محیطی، اقتصادی و اجتماعی نسبت به سیستم جهانی غذا موجب جلب توجه متخصصان و عموم مردم نسبت به پایداری و امنیت غذایی گردیده است. اگرچه بهترین راه رسیدن به توسعه سیستم‌های غذایی هنوز یک معماست اما کشاورزی اجتماع پشتیبان یکی از اشکال کشاورزی جایگزین است که به عنوان یک استراتژی بازاریابی مستقیم برای تولیدکنندگان کوچک و به عنوان راهی برای توسعه روابط مثبت بین تولیدکنندگان کوچک و به عنوان راهی برای توسعه روابط مثبت بین تولیدکنندگان و مصرف کنندگان تبلیغ شده است. در واقع CSA یک رهیافت منحصر به فرد است که به دنبال ساختاردهی مجدد ماهیت خرید و فروش کالاهای کشاورزی با ایجاد اتحاد بین کشاورزان و مصرف کنندگان است که در این مقاله با استناد به منابع و مقالات موجود در این زمینه مطالعاتی به بررسی مزایا و معایب و نیز چالش‌های این رهیافت پرداخته است.

واژه‌های کلیدی: کشاورزی اجتماع پشتیبان (CSA)، چالش، کشاورزی ارگانیک، توسعه پایدار

نگرانی نسبت به خطرات زیست محیطی، اقتصادی و اجتماعی نسبت به سیستم جهانی غذا موجب جلب توجه متخصصان و عموم مردم نسبت به پایداری و امنیت غذایی گردید. اگرچه بهترین راه رسیدن به توسعه سیستمهای غذایی هنوز یک معماست اما در دهه های اخیر، بسیاری از افراد کشورهای با درآمد بالا شبکه های غذایی جایگزین را برگزیده اند (*Morgan et al., 2018*). در واقع افزایش شناخت نسبت به اثرات منفی بازسازی اقتصادی بر رفاه اجتماعی و محیط زیست در سطح جهانی موجب شد که نظریه پردازان اجتماعی به دنبال یک استراتژی جایگزین در سطح مردمی باشند. (*CSA*) که در آن مصرف کنندگان در ارتباط مستقیم با مردم محلی هستند برای تأمین غذا، به عنوان یک استراتژی برای احیای اقتصاد کشاورزی محلی، حفظ زمینهای کشاورزی، افزایش امنیت غذایی، آموزش مصرف کنندگان در زمینه کشاورزی و محیط زیست لحاظ می شود، مورد توجه قرار گرفت. در واقع *CSA* یک رهیافت منحصر به فرد است که به دنبال ساختاردهی مجدد ماهیت خرید و فروش کالاهای کشاورزی با ایجاد اتحاد بین کشاورزان و مصرف کنندگان است (*Ostrom, 2007*).

تاریخچه *CSA* به اواسط دهه ۱۹۸۰ برمی گردد که در آمریکا آغاز شد. در واقع جرقه آن در سال ۱۹۷۱ در ژاپن توسط عده ای زنان زده شد که نسبت به مواد شیمیایی موجود در غذای خود نگران بودند (*Janssen, 2010*). کشاورزی اجتماع پشتیبان سیستم تولید غذاست که کشاورز و مصرف کننده را پیوند میدهد. بطور خلاصه، می توان گفت که افراد سهام مزرعه را خریداری کرده و پس از برداشت محصول سهم خود را دریافت می کنند (*Half, 2000*). (*Watson, 2017*). جنبش کشاورزی اجتماع پشتیبان در اواخر دهه ۱۹۹۰ در انگلستان برای مقابله با اثرات منفی کشاورزی صنعتی با پیوستن مردم به غذاهای محلی تولید شده توسط روشهای زراعی کشاورزی آغاز شد (*Food co-ops, 2017*). تعارض در رابطه بین روستایی و شهری اغلب ممکن است ناشی از فقدان ارتباطات اجتماعی یا ارتباط بین کشاورزان و غیرکشاورزان باشد. نگرانی نسبت به بومهای کشاورزی، گرد و غبار و مواد شیمیایی اغلب که به دلیل محدودیت دانش است رو به افزایش است لذا بسیاری از متخصصان کشاورزی بهبود رابطه بین کشاورزان و غیرکشاورزان همسایه را به منظور کاهش درگیری احتمالی و نیز ایجاد اعتماد پیشنهاد می کنند (*Sharp, 2002*).

¹ Community-supported agriculture

کشاورزی اجتماع پشتیبان (CSA) یکی از اشکال کشاورزی جایگزین است (Feagan, 2014) که به عنوان یک استراتژی بازاریابی مستقیم برای تولیدکنندگان کوچک و به عنوان راهی برای توسعه روابط مثبت بین تولیدکنندگان کوچک و به عنوان راهی برای توسعه روابط مثبت بین تولیدکنندگان و مصرف کنندگان تبلیغ شده است (Janssen, 2010). کشاورزی اجتماع پشتیبان یکی از رویکردهای توسعه نظام های بهره برداری مناطق شهری نزدیک است که در آن، از ظرفیت مالی و انسانی و علاقه آنها برای توسعه و مشارکت در فعالیت های نظام های بهره برداری خانوادگی استفاده می شود (طبرساز و همکاران، ۱۳۹۴) و با عضویت مصرف کنندگان در CSA در واقع آنان در فرایند برنامه-ریزی تولید محصول، مراقبت از محصول و یا برداشت آن مشارکت کرده و یک حس همدلی بین اعضای گروه که تولیدکنندگان و مصرف کنندگان می باشند بوجود می آید (Lang, 2005; Kotowich, 2017). مفاهیم راهبردی CSA ریشه در دو اصل اساسی دارند؛ اول اینکه مزارع باید در شرایط اکولوژیکی دیده شوند و دیگری اینکه CSA توانایی ایجاد رابطه تعاملی و معنی دار بین مردم را از طریق جلب مشارکت آنان در پروژه هایی که بدان باور دارند، را دارا می باشد (Lang, 2005).

مدل CSA موجب کوتاهتر شدن زنجیره کالا شده و ارتباط بین مصرف کننده و تولید کننده را اثربخش تر می سازد. در واقع کشاورزی اجتماع پشتیبان از یک سو با پیش فروش کردن محصولات کشاورزی موجب افزایش قدرت سرمایه گذاری کشاورز شده و مشکل بازاریابی را مرتفع می سازد، از سوی دیگر با تسهیم خطر و ریسک تولید بین تولید کننده و مصرف کننده و بهبود روابط این دو گروه موجب رونق کشاورزی می گردد (Janssen, 2010).

محققان مزایا و معایب کشاورزی اجتماع پشتیبان را برشمرده اند که به شرح زیر می باشد.

مزایای کشاورزی اجتماع پشتیبان

- ریسک خسارت محصول بین مصرف کننده و تولید کننده تقسیم می شود.
- پیش فروش کردن محصول به کشاورز قدرت سرمایه گذاری در فصل کشت می دهد.
- هزینه نیروی کار با مشارکت مصرف کننده در فرایند تولید محصول کاهش می یابد.

² Community-supported agriculture

- ضایعات محصول از طریق بازارمحور بودن محصول کاهش می یابد (Kotowich, 2017).
- ارتقاء امنیت غذایی
- عدم نیاز به سیستم حمل و نقل برای انتقال محصول و در نتیجه کاهش انتشار کربن
- استفاده از محصول تازه و عدم نیاز به سیستم انبارداری (Half, 2000).

معایب کشاورزی اجتماع پشتیبان

- افزایش الزامات مدیریتی در نتیجه برنامه ریزی مناسب و هماهنگ برای تولید و تحویل محصول
- افزایش زمان لازم برای شناسایی و توسعه پایگاه مشتری محور
- صرف زمان بیشتر برای آموزش و ارتباط با مشتریان
- کاهش اشتراک مشتریان در سالهایی که عملکرد پایین است (Kotowich, 2017).

چالش های کشاورزی اجتماع پشتیبان

از جمله چالش های کشاورزی اجتماع پشتیبان این است که محصولات مختلف طول رشد متفاوت داشته، لذا در زمان های متفاوت عرضه می شوند که اگر در یک بسته عرضه می شدند رضایت بیشتر کارکنان را به همراه خواهد داشت. از سوی دیگر، عرضه میوه و سبزیجات در طول سال نیاز به برنامه ریزی دقیق و منظم با احتساب نیاز و تعداد مصرف کنندگان است که کار دشواری است (Long, 2010).

با وجود نقاط قوت و مثبت CSA سطح تعهد ذینفعان یکی از چالشهای آن است. بیشتر CSAها بیش از ۴۰ تا ۵۰ درصد از اعضای خود را هر ساله از دست می دهند و این نرخ بالای ریزش باعث می شود که خیلی از تولید کنندگان همواره در حال ساخت مجدد ساختار CSA خود باشند. سطح تعهد اعضا بخصوص وقتی که قرار است به عنوان نیروی کار باشند متفاوت است لذا چالش مسوولیت پذیری و میزان مشارکت اعضا از دیگر مشکلات این واحدهاست (Janssen, 2010).

در سال ۲۰۱۷ یک افزایش چشمگیری در تولید و صادرات محصولات ارگانیک صورت گرفت و این افزایش چشمگیر در رشد *CSA* ها و سیستم های تضمین مشارکت (*PGS*) نیز مشاهده شد (*Willer et al., 2018*).

اگرچه تضمین کشاورزی ارگانیک و صدور گواهی برای کشاورزان خرده پا پذیرفته نشده اما در مقابل آن سیستمهای تضمین مشارکت یا همان *PGS* ها که بر مبنای اصول رابطه ساز، آموزش متقابل، اعتماد و کنترل محلی، تنوع و فعالیت جمعی هستند می تواند یک رهیافت مناسب برای فعالیت جمعی و محلی باشد. *PGS* می تواند به عنوان یک مکانیسم حکمرانی نوآورانه باشد که می تواند توسعه یک بخش ارگانیک بر پایه حاکمیت اصول امنیت غذایی و مدیریت چالشهای بازار و مدلهای ارگانیک را حمایت کند (*Nelson et al., 2016*) در سطح عملی *PGS* قصد دارد که اطلاعات مورد نیاز برای کشاورزان خرده پا جهت تضمین ارگانیک بودن محصولات را در دسترس آنان قرار دهد. و باعث انتقال قدرت نظارت به سطح محلی شده و ضمن توانمندسازی آنان برای تصمیم گیری به ایجاد اعتماد در روابط بین تولید کننده و مصرف کننده و یادگیری جمعی کمک می کند.

مرور ادبیات *CSA* نشان می دهد که سه عنصر مهم در *CSA* وجود دارد که عبارتند از؛ مدیریت نیروی کار، فصلی بودن کشاورزی و پاسخ به نیاز و انتظارات سهامداران. محققان براین عقیده اند که در بخش کشاورزی و بویژه در بخش استخدام نیروی کار به دلیل ماهیت فصلی بودن کشاورزی و ویژگیهای منحصر به فرد گیاهان مختلف و نیز طرق مختلف جمع آوری آن و نیز عدم امکان جابجایی زمین کشاورزی همه این امور سرمایه گذاری را سخت سازد. از سوی دیگر محاسبه و تأمین نیروی کار مورد نیاز در فصلهای برداشت محصول و عرضه آن به بازار از چالشهای *CSA* هاست (*Nost, 2014*).

افزایش جمعیت جهان به خصوص در دههای اخیر سبب بالا رفتن تقاضای روزافزون برای تولید محصولات کشاورزی شده است. اگرچه پیشرفت های چشمگیر علم و فن آوری در بخش کشاورزی سبب ارائه راهکارهای مفیدی در جهت رفع نیازهای غذایی جوامع شده است ولی در بسیاری از این موارد این روشها سبب وارد آمدن صدمات جبران ناپذیری به محیط زیست می شود (فمی و همکاران، ۱۳۸۹). از طرفی با توجه به اینکه مدیریت واحدهای بهره برداری کشور عمدتاً سنتی و در اختیار کشاورزان خرده پا می باشد، این واحدها برای افزایش تولید

بهر وری با چالش‌هایی از قبیل تلفات آب، فرسایش خاک، ضایعات محصولات، مصرف بیش از حد سموم و کود شیمیایی و بازاریابی مواجه هستند. برنامه ریزان و تصمیم‌گیران کشاورزی معتقد هستند که یکی از نظام‌های کشاورزی در این زمینه موفقیت‌هایی را کسب کرده است، کشاورزی اجتماع‌پشتیبان است که از آن به انجمن کشاورزی شامل کشاورزان و مصرف‌کنندگان و مدل کشاورزی نیز یاد شده است (فعلی و پزشکی راد، ۱۳۸۹) و نقش آموزشگران ترویج کمک به تولیدکنندگان در جهت درک نقش و فلسفه حضور آنان در مشارکت در *CAS* است (Sharp, 2002).

تعداد زیادی از نظریه‌پردازان اذعان داشته‌اند که راه حل مشکلات فصلی اقتصاد جهانی و غذا در کشف مجدد تأکید بر جنبه‌های محلی کشاورزی، غذا و اقتصاد می‌باشد (Ostrom, 1997). طرح‌های کشاورزی اجتماع‌پشتیبان به مشارکت کشاورزان محلی و مصرف‌کنندگان می‌انجامد و در واقع، در این نوع مشارکت، مصرف‌کنندگان هزینه‌های کشاورزی را در اول فصل زارعی به کشاورزان می‌پردازند و در ازای آن، کشاورزان عضو تازه‌ترین و سالم‌ترین محصولات را برای آنها تولید می‌کنند و بدین ترتیب، پول، شغل و مزرعه در این جوامع حفظ می‌شود (طبرساز و همکاران، ۱۳۹۴). *CSA* به ساکنان اجازه دسترسی مستقیم به محصولات با کیفیت بالا و تازه توسط کشاورزان محلی را فراهم می‌کند. مصرف‌کنندگان در شروع فصل کشاورزی سهم خود را از محصول خریداری کرده و بدین وسیله با اعتماد به کشاورز محلی از کسب و کاری حمایت می‌کنند و در عوض کشاورزان نیز با تولید محصول با کیفیت و عرضه محصول تازه به مصرف‌کنندگان رضایت آنان را جلب می‌کنند (Bhagroo, 2018; Galt, 2013). *CSA* نه تنها برای کشاورزان مفید است بلکه برای مصرف‌کنندگان نیز مفید می‌باشد. به عنوان مثال، علاوه بر اینکه کشاورزان از خرید محصول خود مطمئن هستند مصرف‌کنندگان نیز از محصول با کیفیت و تازه لذت می‌برند و نیز امکان ارتباط مستقیم با کشاورزان محلی داشته و می‌توانند از آنان مطالب تازه‌ای بیاموزند و از نزدیک با زندگی کشاورزان محلی آشنا باشند (Ziegler, 2015). در میان جنبش‌های کشاورزی، *CSA* به چند دلیل حائز اهمیت است: اول اینکه توانایی پیوند روستایی و شهری را دارد. دوم اینکه قابلیت پاسخ عملی و سریع‌تر به نگرانیهای جهانی موجود را از طریق تعامل جامعه محلی و مصرف‌کنندگان دارا می‌باشد (Ostrom, 1997). در سیستم *CSA* کشاورز و مصرف‌کننده طبق یک قرارداد، توافق می‌کنند که مصرف‌کننده با پیش پرداخت هزینه محصول کشاورز را در تأمین هزینه‌ها یاری کند و در عوض کشاورز نیز با عرضه محصول با کیفیت و تازه نیاز مصرف‌کننده را تأمین می‌کند. *CSA* به عنوان یک استراتژی پتانسیل مشارکت در یک سیستم بزرگتر سیستم غذایی را دارد (Morgan et al., 2018).

کشاورزی اجتماع پشتیبان در پژوهش‌های محققان

مطالعات آکادمیک وسیعی که *CSA* را بررسی کرده باشند وجود ندارد و مطالعات کمی در این زمینه صورت گرفته که دلایل پیوستن افراد به *CSA*ها و موانع اجتماعی عضویت آنان را بررسی کرده اند (Lang, 2005).

فمی و همکاران (۱۳۸۹) در پژوهشی به این نتیجه رسیدند مهمترین اهداف شهروندان از مشارکت در کشاورزی اجتماع پشتیبان دسترسی به مواد غذایی سالمتر، انگیزه های اقتصادی و علاقه به طبیعت است.

فمی و همکاران در تحقیق دیگری در بین کشاورزان با عنوان "تحلیل نگرش کشاورزان بخش مرکزی کرج نسبت به مشارکت در کشاورزی اجتماع پشتیبان" به این نتیجه رسیدند که بین نگرش کشاورزان نسبت به مشارکت در کشاورزی اجتماع پشتیبان و متغیرهای میزان تمایل به جلب سرمایه گذاری شهروندان، سن و فاصله مزرعه تا شهر رابطه مثبت و معنی داری وجود دارد. نتایج حاصل از آزمون *T* نشان داد که بین نگرش کشاورزان از نظر متغیرهای نوع مشارکت، نوع قرارداد، نوع مشارکت مالی و تعداد شهروندان تفاوت معنی داری وجود دارد. همچنین نتایج آزمون کروسکال والیس نشان داد که بین نگرش کشاورزان از نظر متغیرهای شهروندان با شرایط مالی مختلف، میزان رضایت از درآمد حاصل از کشاورزان از نظر متغیرهای شهروندان با شرایط مالی مختلف، میزان رضایت از درآمد حاصل از کشاورزان و تعداد دفعات بازدید از مزرعه توسط شهروندان تفاوت معنی داری وجود دارد. فعلی و پزشکی راد (۱۳۸۹)، کشاورزی اجتماع - پشتیبان را در کنار مدیریت ریسک، باعث بازاریابی محصولات کشاورزی، تولید محصولات ارگانیک، پایداری کشاورزی، آب و خاک، سلامتی محیط زیست و بالتبع سلامتی انسان در مطالعات خود شرح داده است.

کندا (۲۰۱۱) در پژوهشی ویژگیهای کشاورزی اجتماع پشتیبان را بازاریابی قبل از شروع فصل زراعی، تسهیم ریسک با مصرف کننده، توسعه ارتباط با مصرف کننده و تجهیزات بسته بندی و بهداشت محصول عنوان نموده است. مشارکت یا ارتباط حمایتی بین کشاورزی محلی و اعضای جامعه کمک می کند تا یک عملیات زراعی پایدار خلق شود.

مطالعه خیراللهی (۱۳۹۵) در بررسی نگرش کارکنان جهاد کشاورزی استان کرمانشاه نسبت به مشارکت در کشاورزی اجتماع - پشتیبان با روش Q نشان داد که نشان داد که نگرش مشارکت کنندگان به چهار عامل یا گروه تقسیم بندی شد. افراد هر گروه ذهنیت های متفاوتی در خصوص کشاورزی اجتماع - پشتیبان داشتند به طوری که در گروه بندی اول، مشارکت کنندگان اجرای کشاورزی اجتماع - پشتیبان را در منطقه دشوار می دانستند. نگرش گروه دوم این بود که فقط در صورت کشت محصولات ارگانیک در این طرح مشارکت می کنند، گروه سوم مشارکت در این کشاورزی را در جهت کاهش ضایعات کشاورزی موثر می دانست و در آخر گروه چهارم مشارکت در این نوع کشاورزی را به نفع تولید کننده و عاملی جهت سهولت در تأمین هزینه های مزرعه می دانستند.

همچنین مطالعه طبرساز و همکاران (۱۳۹۴) در بررسی عوامل موثر بر انگیزش مشارکت شهروندان در طرح های کشاورزی اجتماع پشتیبان در شهرستان گرگان نشان داد که نتایج تحلیل همبستگی مربوط به شهروندان حاکی از آن است که سابقه سکونت در روستا، استفاده از منابع اطلاعاتی، زمینه های مورد علاقه شهروندان برای مشارکت در کشاورزی اجتماع پشتیبان، سرمایه اجتماعی، و میزان علاقه به کشاورزی با میزان انگیزه شهروندان برای مشارکت در کشاورزی اجتماع پشتیبان رابطه مثبت و معنی دار با ۹۹ درصد اطمینان دارند؛ همچنین، نتایج تحلیل مسیر نشان داد که تاثیرگذارترین متغیر بر میزان انگیزه شهروندان برای مشارکت در کشاورزی اجتماع پشتیبان میزان سرمایه اجتماعی است. مطالعه (Gtal, 2013) در کالیفرنیا نشان داد که سن کشاورزان، تعداد کارکنان و نوع کشاورزی اجتماع پشتیبان به شدت درآمد کشاورزان را تحت تأثیر قرار می دهد.

بررسی انگیزه زنان کشاورز فعال در کشاورزی اجتماع پشتیبان در یکی از ایالات آمریکا نشان داد که اگیزه آنها بر محور اخلاق خودمراقبتی است و آنان این کار را به عنوان یک انتخاب آگاهانه برای تغییر زندگی خود برگزیده اند (Jarosz, 2011).

مطالعه طبرساز و همکاران (۱۳۹۴) در بررسی عوامل موثر بر انگیزش مشارکت شهروندان در طرح های کشاورزی اجتماع پشتیبان نشان داد که سابقه سکونت در روستا، استفاده از منابع اطلاعاتی، زمینه های مورد علاقه شهروندان برای مشارکت در کشاورزی اجتماع پشتیبان، سرمایه اجتماعی، و میزان علاقه به کشاورزی با میزان انگیزه شهروندان برای مشارکت در کشاورزی اجتماع پشتیبان رابطه مثبت و معنی دار با ۹۹ درصد اطمینان دارند؛ همچنین، تاثیرگذارترین متغیر بر میزان انگیزه شهروندان برای مشارکت در کشاورزی اجتماع پشتیبان میزان سرمایه اجتماعی است.

در بررسی نگرش کارشناسان ترویج سازمان جهاد کشاورزی استان کردستان نسبت به کشاورزی اجتماع پشتیبان نتایج مطالعه سواری و همکاران (۱۳۹۷) نشان داد که ارتباط معنی داری بین نگرش کارشناسان نسبت به کشاورزی اجتماع پشتیبان ندارند و نیز ارتباط معنی داری بین نگرش کارشناسان نسبت به کشاورزی اجتماع پشتیبان براساس متغیرهای میزان مطالعه نشریات ترویجی و آشنایی با کشاورزی اجتماع پشتیبان وجود دارد. همچنین نتایج مقایسه میانگین ها نشان داد بین نگرش کارشناسان براساس متغیر سطح تحصیلات اختلاف معنی داری وجود دارد (سواری و همکاران، ۱۳۹۷).

نتیجه گیری و پیشنهادات

همان طور که در متن اشاره شد، مدل CSA موجب کوتاهتر شدن زنجیره کالا شده و ارتباط بین مصرف کننده و تولید کننده را اثربخش تر می‌سازد. در واقع کشاورزی اجتماع پشتیبان از یک سو با پیش فروش کردن محصولات کشاورزی موجب افزایش قدرت سرمایه‌گذاری کشاورز شده و مشکل بازاریابی را مرتفع می‌سازد، از سوی دیگر با تسهیم خطر و ریسک تولید بین تولید کننده و مصرف کننده و بهبود روابط این دو گروه موجب رونق کشاورزی می‌گردد، لذا نظر به اهمیت این رهیافت با ملاحظه معایب و مزایای آن باید نسبت به ترویج این رهیافت و ترغیب کشاورزان جهت تشکیل و تداوم این گروهها اقدام نمود.

از جمله مزایای این رهیافت عرضه مستقیم محصول تازه و سالم بوده و عدم نیاز به انبار و سیستم انبارداری است که با ملاحظه گزارش موجود از مشکلات کشاورزان عمده مشکل آنان در بازاریابی محصولات و هزینه بالای انبارداری محصولات است که این رهیافت می‌تواند این مشکل را مرتفع نماید.

- خیراللهی، محبوبه. ۱۳۹۵. **بررسی نگرش کارکنان جهاد کشاورزی نسبت به مشارکت در کشاورزی اجتماع - پشتیبان: کاربرد روش شناسی Q**. سومین کنگره توسعه و ترویج علوم کشاورزی، منابع طبیعی و محیط زیست ایران.
- سواری، مسلم، شوکتی آقمانی، محمد و باقر امیری، زهرا. ۱۳۹۷. **بررسی نگرش کارشناسان ترویج سازمان جهاد کشاورزی استان کردستان نسبت به کشاورزی اجتماع - پشتیبان**. هشتمین کنفرانس بین المللی توسعه پایدار، عمران و بازآفرینی شهری. موسسه آموزش عالی دانش پژوهان پیشرو. ۲۱ آذر.
- طبرساز، زهره، فمی شعبانعلی، حسین، کلاتنری، خلیل و هاتفی، مایده. ۱۳۹۴. **عوامل موثر بر انگیزش مشارکت شهروندان در طرح های کشاورزی اجتماع پشتیبان: مطالعه موردی شهرستان گرگان**. مجله روستا و توسعه. دوره ۱۸. شماره ۲. صص: ۱۹-۳۸.
- فعلی، س و پزشکی راد، غ. ۱۳۸۹. **کشاورزی اجتماع - پشتیبان: تعاریف، چگونگی و مزایا**. فصلنامه نظام مهندسی کشاورزی و منابع طبیعی. سال هفتم. شماره ۲۸. صص: ۳۷-۴۱.
- فمی شعبانعلی، حسین، قاسمی، جواد، ملکی پور، راحیل و امید شریفی. ۱۳۸۹. **تحلیل نگرش شهروندان کرج نسبت به مشارکت در کشاورزی اجتماع پشتیبان**. مجله تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران. دوره ۲-۴۱. شماره ۱. صص: ۸۹-۱۰۰.

Bhagroo, Y. 2018. Community Supported Agriculture (CSA) is the future of farming. University of Wisconsin-Madison. <https://www.planetforward.org/idea/community-supported-agriculture-csa-is-the-future-of-farming>

Feagan, R. (2014). Community-Supported Agriculture. In Encyclopedia of Food and Agricultural Ethics (pp. 372-378). Springer, Dordrecht.

Food co-ops. 2017. The growing success of Community Supported Agriculture. https://www.sustainweb.org/news/jul17_csa_farms/

Galt, R. E. (2013). The moral economy is a double-edged sword: explaining farmers' earnings and self-exploitation in community-supported agriculture. Economic Geography, 89(4), 341-365.

Galt, R. E. (2013). The moral economy is a double-edged sword: explaining farmers' earnings and self-exploitation in community-supported agriculture. Economic Geography, 89(4), 341-365.

Half, N. N. (2000). Community supported agriculture.

Janssen, B. (2010). Local Food, Local Engagement: Community-Supported Agriculture in Eastern Iowa. Culture & Agriculture, 32(1), 4-16.

Jarosz, L. (2011). Nourishing women: toward a feminist political ecology of community supported agriculture in the United States. Gender, Place & Culture, 18(3), 307-326.

Kotowich, E. 2017. **Community Supported Agriculture (CSA). This information published to the web on November 10, 2016.** [https://www1.agric.gov.ab.ca/\\$Department/deptdocs.nsf/all/apa16159](https://www1.agric.gov.ab.ca/$Department/deptdocs.nsf/all/apa16159)

Kynda, R. (2011). **Direct marketing local foods: differences in CSA and farmer, market consumers, finance and economics**, Retrieved January 01.2011.

Lang, K. B. (2005). **Expanding our understanding of community supported agriculture (CSA): An examination of member satisfaction.** *Journal of Sustainable Agriculture*, 26(2), 61-79.

Lang, K. B. (2010). **The Changing Face of Community-Supported Agriculture.** *Culture & Agriculture*, 32(1), 17-26.

Morgan, E., Severs, M., Hanson, K., McGuirt, J., Becot, F., Wang, W., ... & Seguin, R. (2018). **Gaining and Maintaining a Competitive Edge: Evidence from CSA Members and Farmers on Local Food Marketing Strategies.** *Sustainability*, 10(7), 2177.

Nelson, E., Tovar, L. G., Gueguen, E., Humphries, S., Landman, K., & Rindermann, R. S. (2016). **Participatory guarantee systems and the re-imagining of Mexico's organic sector.** *Agriculture and Human Values*, 33(2), 373-388.

Nost, E. (2014). **Scaling-up local foods: Commodity practice in community supported agriculture (CSA).** *Journal of rural studies*, 34, 152-160.

Ostrom, M. R. (1997). *Toward a community supported agriculture: a case study of resistance and change in the modern food system. (Doctoral dissertation, University of Wisconsin, Madison).*

Ostrom, M. R. (2007). **Community supported agriculture as an agent of change.** *Remaking the North American food system*, ed. C. Hinrichs, and T. Lyson, 99120.

Sharp, J. **Community Supported Agriculture (CSA): Building Community Among Farmers and Non-Farmers.** *Journal of Extension*. V: 40. June 2002

Watson, M. 2017. **Community-Supported Agriculture (CSA): What Is Exactly a CSA?** <https://www.thespruceeats.com/community-supported-agriculture-csa-2216594>

Willer, H., Lernoud, J., & Kemper, L. (2018). **The world of organic agriculture 2018: Summary.** *In The World of Organic Agriculture. Statistics and Emerging Trends 2018 (pp. 22-31).* Research Institute of Organic Agriculture FiBL and IFOAM-Organics International.

Wright, B. (2005). **What is community supported agriculture? (A3811-4)**, Retried 1/2005. From <http://wwwuwex.edu>

Ziegler, G. 2015. *The basics of community supported agriculture. Michigan State University Extension. https://www.canr.msu.edu/news/the_basics_of_community_supported_agriculture*